

Kohti uudistettua palvelua – Virtuaalikirjasto vuonna 2003

Virtuaalikirjasto¹ on kotimaiselle tiedeyhteisölle suunnattu internet-aihehakemisto. Palveluun oli kuvattu vuonna 2003 internet-resursseja 60 alalta, kaikkiaan n. 12 000 viitettä. Tässä kokoluokassa Virtuaalikirjasto oli ainoa kotimainen tieteellinen internet-aihehakemisto, joka tarjosi edustavan kokoelman valikoituja internet-resursseja kohderyhmälleen.

Virtuaalikirjastoa on ylläpidetty ja kehitetty vuodesta 1996 lähtien. Vuonna 2003 mukana toiminnassa oli 18 tietopalveluorganisaatiota.

Jyväskylän yliopiston kirjasto (koordinaattori)
Eduskunnan kirjasto
Eläinlääketieteellinen kirjasto (Helsingin yliopisto)
Helsingin kauppakorkeakoulun kirjasto
Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjasto
Kuopion yliopiston kirjasto
Oulun yliopiston kirjasto
Sibeliuksen Akatemian kirjasto
Stakes tietopalvelu
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto
Svenska Handelshögskolans Bibliotek
Taideteollisen korkeakoulun kirjasto
Tampereen yliopiston kirjasto
Teatteri- ja tanssialan keskuskirjasto
Teknillisen korkeakoulun kirjasto
Tilastokirjasto
Viikin tiedekirjasto (Helsingin yliopisto)
Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus (TKK)

Virtuaalikirjastoa on kehitetty ja koordinoitu alusta lähtien sekä osallistajaorganisaatioiden virkatyönä että opetusministeriön tietoyhteiskuntaohjelman määrärahojen avulla. Palvelua on ylläpidetty organisaatioiden omana virkatyönä.

Käyttö

Virtuaalikirjaston suomen- ja englanninkielisillä etusivuilla on käyty vuonna 2003 n. 60 000 kertaa. Varsinaiset palvelun käyttäjämäärät ovat suuremmat, sillä monesti palvelua käytetään suoraan alakohtaisilta sivuilta.

Virtuaalikirjasto näkyy hyvin internetissä. Palvelu on linkitetty mm. tieteellisten kirjastojen Tilke-portaaliin ja yleisten kirjastojen Kirjastot.fi-portaaliin. Kun uusittu Virtuaalikirjasto liitetään vuonna 2004 Nelli-portaaliin, se saa lisää näkyvyyttä.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto teki keväällä 2003 kyselyn, jossa tutkittiin kirjallisuudenopiskelijoiden elektronisten aineistojen käyttöä ja suhtautumista sähköiseen tiedonhakuun. Kyselyyn vastasi 400 kirjallisuudenopiskelijaa eri puolilta Suomea. Kirjallisuudentutkimuksen virtuaalikirjasto koettiin hyväksi tiedonhaun

---

¹ Virtuaalikirjasto <http://www.jyu.fi/library/virtuaalikirjasto/>

Virtuaalikirjaston vuosiraportit 1996-2002 <http://www.jyu.fi/library/virtuaalikirjasto/virtu.htm>

apuvälineeksi, palvelun tunnettuus arvioitiin huonoksi.²

Hajautetusta keskitettyyn ratkaisuun

Virtuaalikirjasto on hajautettu systeemi. Sen teknisenä perustana ovat viitetietokannat, jotka käyttävät internet-aihehakemistojen ylläpitoon suunniteltua ROADS-ohjelmistoa³. Palvelun etusivu on Jyväskylän yliopiston palvelimella, ja etusivulta lähtevät linkit alakohtaisiin kokonaisuuksiin, jotka sijaitsevat osallistuja-organisaatioiden palvelimilla ja viitetietokannoissa. Vuoden 2003 lopussa Vk:ssa oli 5 kotimaista ROADS-tietokantaa. Ne sijaitsivat Jyväskylän yliopiston kirjastossa, Kuopion yliopiston kirjastossa, Oulun yliopiston kirjastossa, Helsingin kauppakorkeakoulun kirjastossa ja Tilastokirjastossa.

Näistä tietokannoista pystyi hakemaan yhtäaikaaisesti tietoa Virtuaalikirjaston etusivun kautta, yhtäaikaishaku on toiminut Oulun yliopiston kirjaston palvelimelta vuodesta 1999 lähtien. Lisäksi Virtuaalikirjastossa on Eduskunnan kirjaston Elki-tietokanta, joka toimii Trip Highway -ohjelmistolla.

Hajautettu systeemi on ollut tähän asti luonteva ratkaisu Virtuaalikirjastolle. Palveluun on pystytty lisäämään helposti uusia tietokantoja ja aihealuekokonaisuuksia, sitä mukaa kun eri organisaatiot ovat niitä perustaneet. Omien paikallisten tietokantojen rakentaminen on tuonut myös Virtuaalikirjaston partnereille arvokasta osaamista. Ajan myötä keskitetyn ratkaisun edut ovat tulleet kuitenkin selvemmin esille. Vuosi 2003 olikin viimeinen kokonainen vuosi, jolloin Vk perustui useaan ROADS-tietokantaan.

Keskitetyssä mallissa tekninen ylläpitäminen on helpompaa. Hajautetussa ratkaisussa täytyy ylläpitää useaa tietokantaa, keskitetyssä vain yhtä, joten siinä vältetään luonnollisesti päällekkäiseltä työltä. Paikallisten tietokantojen ylläpidossa on ollut myös resurssiongelmia.

Keskitetyssä ratkaisussa viitteiden metadataformaatin yhtenäisyys voidaan varmistaa paremmin. Tämä on oleellista tiedonhaun kannalta - yhtenäinen metadata viitteissä mahdollistaa toimivat rajausmahdollisuudet edistyneemmässä haussa (advanced search). Nykyisessä hajautetussa ratkaisussa Virtuaalikirjaston metadataformaattista, joka perustuu ROADSin omaan IAFA-templaattiin, on ollut paikallisella tasolla eri versioita käytössä. Tämän ja osaksi ROADSin yhtäaikaishaun kehittymättömyyden vuoksi Virtuaalikirjastossa ei ole voinut olla edistyksellistä hakutoimintoa, joka kohdistuisi kaikkiin viitteisiin.

Yhteen tietokantaan perustavassa ratkaisussa myös kehitystyö on helpompaa - tämä koskee esim. ohjelmistoon liittyviä päivityksiä, metadataformaatin muokkaamista, uusien aihealueiden lisäämistä, käyttöliittymän kehittämistä ja Virtuaalikirjaston kytkemistä toisiin tiedonhakuysteemeihin (esim. Nelli-portaali). Toimenpiteet kohdistuvat yhteen kokonaisuuteen eikä useisiin paikallisiin, hieman erilaisiin Virtuaalikirjasto-tietokantojen versioihin.

Muutospaineita Virtuaalikirjaston teknisen perustan uusimiselle aiheutti erityisesti se, että ROADS-ohjelmistoa ei enää kehitetä eikä päivitetä. Tämän takia esimerkiksi ROADS-tietokantojen pitäminen toimintakuntoisena www-palvelimien ohjelmistojen päivittyessä uusiin versioihin vaatii yhä enemmän virittelyä.

Edellä mainittujen syiden vuoksi Virtuaalikirjaston kehittämisryhmä päätti kokouksessaan 11.12.2002, että Virtuaalikirjastoon tehdään uusi, keskitetty, yhteen tietokantaan perustuva tekninen ratkaisu, joka korvaa ROADS-ohjelmistoon pohjautuneen hajautetun ratkaisun.

Virtuaalikirjasto haki opetusministeriön tietoyhteiskuntarahoista apurahaa hankkeeseen keväällä 2003. Lisäksi haettiin apurahaa koordinoitavien, palvelinten ylläpitoon ja Renardus-palvelun johtoryhmän toimintaan osallistumiseen.

---

² Tuula Tirronen: Kirjallisuudenopiskelijat elektronisten aineistojen käyttäjinä
<http://www.finlit.fi/kirjasto/servaali/raportti.pdf>

³ ROADS <http://www.ilrt.bris.ac.uk/roads/>

Opetusministeriö myönsi Vklle rahoitusta 32 000 euroa, joten uudistushanke voitiin aloittaa syksyllä 2003.

Hankkeelle määriteltiin työryhmä. Siihen kuuluvat o.t.o.-pohjalta:

- Risto Heikkinen, Jyväskylän yliopiston kirjasto (kokoonkutsuja)
- Tapani Kemppainen, Oulun yliopiston kirjasto
- Heikki Laitinen, Kuopion yliopiston kirjasto
- Kristiina Näyhö, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjasto
- Tapio Ryhänen, Oulun yliopiston kirjasto
- Maria Söderholm, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen (TKK) kirjasto.

Ryhmässä on myös hankerahoilla tehtävään palkattu atk-suunnittelija Esa Kaarakainen Kuopion yliopiston kirjastosta sekä myöhemmin projektiin valittava graafinen suunnittelija.

Hankkeen ohjausryhmänä toimii Virtuaalikirjaston kehittämisryhmä (ks. s. 4).

Maaliskuun 2004 puolivälissä uuden Virtuaalikirjaston ohjelmistoksi valittiin Scout Portal Toolkit⁴. Metadataformaatti tulee pohjautumaan Dublin Coreen.

Tästä työ jatkuu eteenpäin – uusittu palvelu on tarkoitus julkistaa syksyllä 2004 uuden nimisenä. Nykyinen nimi on saanut kritiikkiä - se sekoittuu yleiseen virtuaalikirjaston käsitteeseen ja aiheuttaa sekaannusta eri yhteyksissä. Palvelu on edelleen kytköksissä eurooppalaiseen Renardus-palveluun. Se virittää haettavaksi tiedonlähteeksi myös Nelli-portaaliin, jolloin se pääsee palveluna oikeaan kontekstiin tukemaan tiedontarvitsijoiden tarpeita ja saa uudenlaista näkyvyyttä muiden korkealaatuisten tiedonlähteiden rinnalla.

Koska Virtuaalikirjaston aihealueissa on puutteita, on suunnitelmissa myös kutsua vuonna 2004 kirjastoja uusien aihealueiden laatijoiksi. Tavoitteena on kattavampi ja houkuttelevampi palvelu – uuden keskitetyn ratkaisun myötä aihealueiden lisääminen ja ylläpito olisi myös helpompaa.

Virtuaalikirjasto ja Renardus

Virtuaalikirjasto on ollut mukana vuonna 2002 julkistetussa Renardus-palvelussa⁵. Se on eurooppalaiselle tiedeyhteisölle suunnattu, eurooppalaiset aihehakemistot kokoava tiedonhakupalvelu (Academic Subject Gateway Service Europe).

Palvelu syntyi vuosina 2000 – 2002 EU:n IST-ohjelman rahoittamassa projektissa, jossa oli mukana 12 organisaatiota 7 maasta. Jyväskylän yliopiston kirjasto ja Viikin tiedekirjasto olivat Renardus-projektissa varsinaisia partnereita Virtuaalikirjaston organisaatiosta. Kolmas suomalainen partneri oli CSC – Tieteellinen laskenta Oy.

Renardus-palvelun toimintaa ja jatkokehitystä koordinoi johtoryhmä (management group), jossa on mukana olevien aihehakemistopalvelujen edustajia, mm. Jyväskylän yliopiston kirjasto Virtuaalikirjaston edustajana. Johtoryhmä kokoontui vuonna 2003 ECDL-konferenssin yhteydessä elokuussa Trondheimissä.

Renarduksen keskuspalvelinta on ylläpitänyt Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingenissä Saksassa.

Oulun yliopiston kirjasto on hoitanut kansallisen Renardus-palvelimen teknisen ylläpidon. Renarduksen haku-toimintoon menevät viitteet noudetaan kerran vuorokaudessa paikallisilta Virtuaalikirjaston palvelimilta Oulun

⁴ Scout Portal Toolkit <http://scout.wisc.edu/Projects/SPT/>

⁵ Renardus <http://www.renardus.org>

palvelimelle ja muutetaan siellä Renarduksen vaatimaan muotoon XML/RDF-tietueiksi. Virtuaalikirjastosta ovat Renarduksessa kaikki muut tietokannat paitsi Eduskunnan kirjaston Elki-tietokanta.

Virtuaalikirjaston aihekokonaisuuksien ylläpitäjät ovat huolehtineet, että viitteet ovat Renardus-palvelun meta-dataformaattiin sopivia. Heikki Laitinen Kuopion yliopiston kirjastosta on vastannut Virtuaalikirjaston aihealuokkien kytkemisestä Renarduksen selailutoiminnossa käytettyyn Deweyn kymmenluokitukseen.

Virtuaalikirjasto on pitänyt tärkeänä mukana oloa Renardus-palvelussa ja sen kehittämisessä. Osallistumisesta yhteiseurooppalaiseen palveluun on myös etua Suomen tiedeyhteisölle. Renarduksen kautta myös Virtuaalikirjastoon kuvaillut kotimaiset internet-aineistot saadaan kansainvälisen aihehakemiston piiriin. Osallistuessaan Renardukseen Virtuaalikirjasto on kytköksissä alan kehitykseen maailmalla.

Muutoksia, lisäyksiä, kehitystyötä

Keväällä Vn:n asiakkaiden opastamiseksi tehtiin usein kysytyjen kysymysten FAQ-lista palvelun opastuksen oheen.⁶

Yhteispohjoismainen NOVAGate-aihehakemisto lopetti toimintansa syksyllä. Palvelu on poistettu Virtuaalikirjaston yhteydestä. Suomen osuus NOVAGaten aineistosta (elintarviketieteet, eläinlääketiede, kotitalous- ja kuluttaja-ala, maataloustieteet, metsä- ja puutieteet sekä ympäristötieteet) tullaan sulauttamaan osaksi Virtuaalikirjastoa. Aineisto siirrettiin Jyväskylän yliopiston ROADS-tietokantaan, jossa sitä muokataan keväällä 2004 Virtuaalikirjaston kanssa yhteismitalliseen muotoon ennen julkistamista.

Virtuaalikirjaston aihevalikoima kasvoi kolmella alaluokalla. Kirjallisuudentutkimuksen aihealueeseen lisättiin kolme uutta alaluokkaa: fantasia- ja tieteiskirjallisuus, kirjallisuushistoria ja kirjallisuudentutkimuksen terminologia. Aihealuetta ylläpitää SKS:n kirjasto.

Virtuaalikirjaston valintakriteerien uudistustyö eteni työryhmässä – uuden ohjeistuksen ensimmäinen versio teki kommenttikierroksen. Pohjana työlle oli Merja Hyödynmaan (Tampereen yliopiston kirjasto) raportti ”Internet-aineistojen valintakriteereitä - erityisesti Virtuaalikirjastoa varten”.⁷

Eri tieteenalojen informaatikot ja muut specialistit pitävät omilla vastuualueillaan huolen, että Virtuaalikirjaston aineisto pysyy laadukkaana ja edustavana. Työmäärästä antavat esimerkin oheiset luvut Tampereen yliopiston kirjaston vastuualoilta (kirjastoala ja informaatiotutkimus; viestintä ja journalismi; sosiaalipolitiikka; sosiaalipsykologia ja sosiologia):

- valintaprosessin käyneet, mutta hylätyt internet-aineistot: 38 kpl
- uudet tietueet: 59 kpl
- poistetut tietueet: 15 kpl
- korjaukset ja lisäykset: 187 kpl

Virtuaalikirjasto ei ole ollut enää pitkään aikaa projekti, vaan jatkuvaa toimintaa, joten palvelun rahoitus mm. koordinoinnin, Renardus-yhteistyön ja teknisen ylläpidon osalta olisi järjestettävä pysyvämmälle pohjalle. Virtuaalikirjaston kehittämisryhmä laati elokuussa vuonna 2004 kirjeen yliopistokirjastojen neuvostolle, joka voi antaa suosituksia, tehdä ehdotuksia kansallisten palvelujen rahoittamiseksi. Neuvosto pyysi Virtuaalikirjaston toiminnasta kustannuslaskelmaa ja palvelun evaluointia. Asia etenee.

⁶ Virtuaalikirjaston opastuspalvelu <http://www.jyu.fi/library/virtuaalikirjasto/opastus.html>

⁷ Internet-aineistojen valintakriteereitä – erityisesti virtuaalikirjastoja varten <http://www.jyu.fi/virtuaalikirjasto/valintakriteerit-raportti.pdf>

Kehittämisyhmä ja tiedotus

Kehittämisyhmä johtaa Virtuaalikirjaston toimintaa – käytännön koordinoinnista on vastannut Jyväskylän yliopiston kirjasto (mm. kokousten järjestäminen ja muut yleiseen koordinointiin liittyvät työt). Ryhmä kokoontui vuonna 2003 kerran, elokuussa Jyväskylässä. Ryhmän kokoonpanossa ovat olleet edustettuina kaikki Virtuaalikirjaston osapuolet:

1 jäsen + sihteeri / Jyväskylän yliopiston kirjasto (kehittämisyhmän johto)

1 jäsen / Eduskunnan kirjasto

1 jäsen / Kuopion yliopiston kirjasto

1 jäsen / Oulun yliopiston kirjasto

1 jäsen / Tampereen yliopiston kirjasto

1 jäsen / Teknillisen korkeakoulun kirjasto

1 jäsen / Virtuaalikirjasto Jyväskylän aineistontuottajakonsortio

- SKS:n kirjasto, Teatteri- ja tanssialan keskuskirjasto, Sibelius-Akatemian kirjasto, Stakes tietopalvelu, Taideteollisen korkeakoulun kirjasto sekä Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjasto.

1 jäsen / NOVAGaten aineistontuottajakonsortio

- Viikin tiedekirjasto, Eläinlääketieteellinen kirjasto (Helsingin yliopisto)

1 jäsen / Taloustieteiden virtuaalikirjaston aineistontuottajakonsortio

- HKKK:n ja Hankenin kirjastot

1 jäsen / Tilastokirjasto (WebStat)

Käytännön koordinoinnin kierrättämisestä partnereiden kesken on ollut keskustelua. Tällöin toiminta ei kuormittaisi jatkuvasti yhtä kirjastoa. Suunnitelmassa oleva Virtuaalikirjaston keskitetty, yhden tietokannan malli tarjoaa mahdollisuuksia myös Virtuaalikirjaston organisaation uudistamiseen – ja koordinoinnin kierrättäminenkin voi tällöin olla helpompaa.

Keskeisenä kommunikaatiovälineenä Virtuaalikirjastossa on ollut Virveli-postituslista sekä kehittämisyhmän Virke-lista.

Virtuaalikirjastoa ja Renardusta on esitelty vuoden 2003 aikana kirjastojen järjestämällä tiedonhankinnan kursseilla. Purificación García Delgado Espanjasta teki CIMO-rahoituksella opintomatkan Suomeen ja tutustui mm. Virtuaalikirjastoon Jyväskylän yliopiston kirjastossa, Taideteollisen korkeakoulun kirjastossa ja Viikin tiedekirjastossa.

14.4.2004

Lisätietoa

Toini Alhainen, Jyväskylän yliopiston kirjasto, puh. (014) 260 3384 (toini.alhainen@library.jyu.fi)

Risto Heikkinen, Jyväskylän yliopiston kirjasto, puh. (014) 260 3472 (risto.heikkinen@library.jyu.fi)

PL 35 (B), 40014 JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

